

بی‌ثباتی در شبه قاره...

دو کشور متخاصم هند و پاکستان طی نیم قرنی که از رهیدن آنها از زیر یوغ استعمار انگلیس می‌گذرد سه جنگ خونین را پشت سر گذاشته‌اند. در آخرین برخورد، سربازان دو کشور مواضع یکدیگر را در سیاجن واقع در ایالت کشمیر زیر آتش گرفتند.

در اوایل ماه ژوئن نیز روابط دو کشور همزمان با حمل و استقرار تحریک‌آمیز موشک‌های هندی در بخشی از مرزهای پاکستان باز هم تیره‌تر شد. سال گذشته چنین اقدامی از سوی هند روابط هند و پاکستان را تا مرزهای یک بحران جدی پیش برد، با اینحال در سومین هفته از ماه ژوئن تماس‌های دوستانه شخصی میان ایندر گوجرال نخست وزیر هند که خود متولد بخشی از شبه قاره است که پاکستان کنونی را تشکیل می‌دهد و نواز شریف نخست وزیر پاکستان برقرار شده است و در پایان همین ماه دو کشور موافقت کردند که اختلافات خود را بازنگری کنند که دو طرف امیدوارند این اقدام منجر به ذوب شدن یخهای دشمنی میان دو کشور شود.

گفتگو همیشه هم یافتن راه حل را در پی ندارد ولی به هر حال آغازی است برای تلاش در جهت حل مشکلات. گروه‌های کار دو طرف در اولین تلاش‌های خود دامنه مشکلات فیما بین را از برخورد نظامی در سیاجن گرفته تا مبارزه علیه تروریسم و ارتقاء سطح بازرگانی بررسی می‌کنند. مقامات بلند پایه دو کشور بار دیگر در ماه سپتامبر (مهرماه) گفتگوهای مستقیم را بر سر دو اختلاف مزمن و لاینحل گذشته، یعنی آینده ایالت کشمیر و برقراری صلح و امنیت میان دو کشور از سر خواهند گرفت. همین قدر که دو طرف موافقت کرده‌اند بر سر مسئله کشمیر گفتگو کنند خود یک پیشرفت و موفقیت در روابط میان دو کشور است. در سال ۱۹۷۲ دو طرف موافقت کردند بدون میانجیگری بین‌المللی مسئله کشمیر را که ایالتی است اکثراً مسلمان نشین که حاکمان اکثریت خاک آن از

طرف هند انتخاب می‌شوند به بحث و بررسی بگذارند، ولی این موافقت از مرحله حرف خارج نشد و هیچ کس هیچ تلاشی را برای عملی ساختن آن مشاهده نکرد. هند هیچ نشانه از اینکه حاضر است از دو سوم از خاک کشمیر چشم‌پوشی کند بروز نداد، سال گذشته پس از گذشت سالهای مملو از هرج و مرج و شورش‌های مسلمانان تحت رهبری پاکستان، کشمیر بها اجازه یافتند تا در انتخابات سر تا سری هند و انتخابات محلی که از سوی هند ترتیب داده می‌شد شرکت کنند. هند ادعا می‌کند که امروز زندگی در کشمیر به حال عادی بازگشته است ولی پاکستان به آن اعتقادی ندارد. پاکستان می‌گوید خواهان شرکت همه کشمیر بها چه در منطقه زیر مدیریت هند و چه در منطقه نفوذ پاکستان در انتخابات و تعیین حق سرنوشت خودشان است و انتظارش از چنین خواستی اخذ رأی مسلمانان برای الحاق کشمیر به پاکستان اسلامی است.

چنین تعابلاتی از هر دو سو همواره هر تلاشی را برای بهبود روابط دو کشور مسموم کرده است و این بار نیز ممکن است همین اتفاق بیفتد. مسئله کشمیر در گذشته نه تنها دلیل یکی از جنگ‌های میان دو کشور بوده بلکه عامل مهم در مسابقه تسلیحاتی در شبه قاره نیز محسوب می‌شود گرچه همگان معتقدند با توجه به گذشته خشونت‌بار این ایالت بهترین راه حل برای مسئله کشمیر مذاکره است، ولی نظامیان دو طرف همواره مانع از بها دادن به راه‌حلهای مسالمت‌آمیز بوده‌اند.

آماده‌سازی کلاهک‌های هسته‌ای

آقای گوجرال نخست وزیر هند گزارش‌های مربوط به نقل و انتقال موشک‌های هندی به مرزهای پاکستان را یک «اقدام عمدی در ارائه حقایق» توصیف کرده است. اشاره آقای گوجرال به یک گزارش روزنامه آمریکایی واشنگتن پست است که نوشته است هند تعدادی از موشک‌های

برد کوتاه خود به نام پریتیوی (Prithwi) را از محل ساخت آنها در جنوب هند به یک پایگاه نظامی در پنجاب در نزدیکی مرز پاکستان منتقل کرده است.

گرچه گوجرال تکذیب نکرد که در حال حاضر تعدادی از موشک‌های هندی در ایالت پنجاب مستقر هستند ولی گفت: «ولی به این موشک‌ها در هیچ کجای هند و از جمله مرزهای پاکستان آرایش جنگی داده نشده است». تکذیب نخست وزیر هند تا حدودی موجبات آرامش خیال پاکستانیها را فراهم آورده است ولی آنها معتقدند که طبیعت این اقدام و انباز کردن موشک‌ها در پایگاهی در نزدیکی مرز پاکستان، در زمانی که روابط هند و پاکستان می‌رود تا قدری گرم شود یک اقدام غیر ضروری و تحریک‌آمیز است.

اما چرا هند دست به چنین اقدامی زده است؟ موشک‌های بساد شده قبل از انتخاب گوجرال به نخست‌وزیری هند در ماه آوریل به پایگاه نزدیک مرز پاکستان در پنجاب حمل شده‌اند. وزیر امور خارجه دولت پیشین باید از این امر اطلاع داشته باشد و چنانچه او هم از این نقل و انتقال بی‌اطلاع بوده است تردیدی باقی نمی‌ماند که نظامیان هندی به دلیل ناراضی از تحولات پاکستان در کشمیر دست به چنین اقدامی زده‌اند.

برخلاف موشک‌های دوربرد هند بنام «اگنی» که برای هدف‌گیری خاک چین طراحی شده بودند و تولید آنها متوقف شده است، موشک‌های پریتیوی به طور اختصاصی برای هدف‌گیری پاکستان تولید و تکثیر شده‌اند. ارتشیان هند می‌گویند برای مقابله با موشک‌های ام-۱۱ - چینی که در اختیار پاکستان گذاشته شده دست کم به صد فروند موشک پریتیوی نیاز دارند. گرچه مقامات پاکستانی دریافت موشک‌های چینی را تکذیب می‌کنند ولی نظامیان هندی با استناد به گزارش‌ها و اطلاعات دریافتی می‌گویند این موشک‌ها در یک پایگاه هوایی در شمال غرب شهر لاهور است.

شده‌اند. در همین حال به نظر می‌رسد که هر دو کشور به سرعت به ساختن کلاهکهای هسته‌ای که می‌تواند بوسیله این موشکها حمل شود مشغول هستند.

تا این لحظه عکس‌العمل پاکستان در مورد استقرار موشکهای پرتوی در مرزهای خود توأم با احتیاط و سکوت بوده است. آقای نواز شریف نخست‌وزیر پاکستان، چون آقای گوجرال همنای هندی خود مایل است فضای مثبتی را که برای نزدیکی دو کشور بوجود آمده حفظ کند و فرصتهائی را که برای گفت و شنود پیش آمده از دست ندهد.

با این حال آقای شریف سخت زیر فشار مخالفان استقرار این موشکها که می‌گویند نمی‌توانند در قبال این اقدام هند بی‌تفاوت بمانند قرار دارد. در مقابل این فشارها نواز شریف ممکن است دست به ساخت و تولید موشکهای ام-۱۱ که طراحی و تکنولوژی آن در اختیار چین است، در خاک پاکستان بزند.

یک هشدار...

مسایکل کریون از مؤسسه استیمون در واشنگتن می‌گوید «چنانچه اقدامی عاجل به عمل نیاید اوضاع در آینده بسیار وخیم خواهد شد. پاکستان ادعا می‌کند تولید مواد لازم برای ساختن بمب‌های هسته‌ای را متوقف کرده است، ولی نمی‌توان به این ادعا اطمینان کرد. دو سال پیش چین حلقه‌های مغناطیسی لازم برای غنی کردن اورانیوم را به پاکستان تحویل داد. پاکستان همچنین در حال ساخت یک راکتور هسته‌ای در شهر خوشاب در جنوب غرب اسلام‌آباد است که ظرفیت تولید پلوتونیومی را که در کلاهکهای کوچک به کار می‌رود دارد. هند هرگز به متوقف شدن فعالیت‌های هسته‌ای پاکستان اعتماد نداشته است و به همین دلیل همواره از گفتگو در سطح جهانی درباره تولید مواد برای ساخت سلاح هسته‌ای و همچنین امضای معاهده منع آزمایش‌های هسته‌ای سرباز زده است (پاکستان نیز همین سیاست را دنبال می‌کند). استقرار موشکهای پرتوی امروز می‌تواند بهانه‌ای باشد برای پاکستان که ادامه و تولید مواد لازم برای ساخت بمبهای هسته‌ای را توجیه کند.

موفقیت دو کشور در ساخت کلاهک برای

موشکهای ام-۱۱ و پرتوی که قادرند بمبهای هسته‌ای را با خود حمل کنند می‌تواند تنش‌های موجود میان روابط دو کشور را افزایش دهد و به صورت خطری بالقوه برای ثبات شبه‌قاره و بروز بحرانهای پیش‌بینی نشده در آن در آید. اما راه جلوگیری از بروز چنین اوضاعی کدامست؟ در سال ۱۹۹۰ که دو کشور هند و پاکستان در آستانه یک جنگ پرتلفات قرار داشتند، زیر فشار ایالات متحده و سایر کشورها موافقت کردند دست به یک سری اقدامات برای اعاده ثبات و پرهیز از درک منفی از یکدیگر، از جمله آگاه کردن یکدیگر از مانورهای نظامی، ایجاد خط مستقیم تلفنی میان بالاترین رده‌های نظامی و سیاسی و توافق بر سر خودداری از تهاجم بر تأسیسات هسته‌ای یکدیگر بزنند. اعتماد به این توافقها دیربا نبرد و طرفین پس از مدتی کوتاه اصول آن را زیر پا گذاشتند که در صورتی که امروز لازم به اعمال چنین تمهیداتی باشد باید ضمانت‌های اجرایی بسیار شدیدتری برای آن پیش‌بینی کرد.

در هر دو کشور هند و پاکستان مردمانی مصمم و با اراده زندگی می‌کنند که به ایده‌های توسعه کشورشان ارجح می‌گذارند و اعتقاد دارند که می‌توان ارکان مستحکمی از اعتماد به یکدیگر را بنا کرد و در پرتو این اعتماد ریشه‌های کینه و نفاق و خشونت را در شبه‌قاره خشکانند. این گروهها برای رسیدن به این اهداف پیشنهاد می‌کنند: باید از تعداد نظامیان هندی در کشمیر کاست، هر آزمایش موشکی و یا مانور نظامی از سوی یک کشور قبلاً به آگاهی کشور دیگر رسانده شود، و طرف توافق کنند موشکهای خود را به منطقه سکوها پرتاب منتقل نکنند. با آن که هیچیک از دو کشور معاهده منع آزمایش‌های هسته‌ای را امضاء نکرده‌اند پاکستان در یک سلسله فعالیتهای مربوط به آگاهی بین‌المللی از عملیات جهانی هسته‌ای مشارکت دارد و هند نیز آماده پذیرفتن چنین مشارکتی است. چنانچه هر دو کشور به جای اندیشیدن به موارد مورد اختلاف خود لحنی را به اندیشیدن به وجوه مشترک خود می‌پرداختند شاید جای خطر بروز جنگی دیگر را امید به استقرار صلحی پایدار در شبه‌قاره می‌گرفت.

مأخذ: مجله کونومیست، ۲۸ ژوئن ۱۹۹۷

برگردان از: سرویس ترجمه «گزارش» □

اقتصادی